

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
Харківський національний університет внутрішніх справ

КРИМІНАЛІСТИКА

Підручник

У двох томах

*За загальною редакцією
доктора юридичних наук, професора А. Ф. Волобуєва,
доктора юридичних наук, професора Р. Л. Степанюка,
доктора юридичних наук, доцента В. О. Малярвої*

Том 2

Харків 2018

УДК 343.98(477)(075.8)
ББК 67.9(4УКР)62я73
К82

Колектив авторів:

Волобуєв А. Ф., проф., д-р юрид. наук – глави 19, 20 (у співавторстві з І. О. Крепаковим), 21, 30; **Одерій О. В.**, доц., д-р юрид. наук – глава 31; **Степанюк Р. Л.**, проф., д-р юрид. наук – глава 28; **Щербаковський М. Г.**, доц., д-р юрид. наук – глава 33 (у співавторстві з Д. В. Пашневим); **Гусєва В. О.**, доц., канд. юрид. наук – глава 25; **Кікінчук В. В.**, канд. юрид. наук – глава 34 (у співавторстві з О. В. Пчеліною); **Книженко С. О.**, канд. юрид. наук – глава 29; **Колесніков В. В.**, доц., канд. юрид. наук – глава 26; **Крепаков І. О.**, ст. наук. співробітник, канд. юрид. наук – глава 20 (у співавторстві з А. Ф. Волобуєвим); **Лускатов О. В.**, доц., канд. юрид. наук – глава 24; **Макаренко Є. І.** – проф., канд. юрид. наук – глава 23 (у співавторстві з Б. А. Бурбелом та О. А. Севідовим); **Матюшкова Т. П.**, доц., канд. юрид. наук – глава 22; **Пазинич Т. А.**, доц., канд. юрид. наук – глава 27; **Пашнєв Д. В.**, доц., канд. юрид. наук – глава 33 (у співавторстві з М. Г. Щербаковським); **Пчеліна О. В.**, доц., канд. юрид. наук – глава 34 (у співавторстві з В. В. Кікінчуком); **Савчук Т. І.**, канд. юрид. наук – глава 32; **Севідов О. А.**, канд. юрид. наук – глава 23 (у співавторстві з Б. А. Бурбелом та Є. І. Макаренко); **Бурбело Б. А.** – глава 23 (у співавторстві з О. А. Севідовим та Є. І. Макаренко).

Рецензенти:

С. С. Черняєвський – д-р юрид. наук, проф., проректор Національної академії внутрішніх справ, заслужений діяч науки і техніки України;

К. О. Чаплинський – д-р юрид. наук, проф., завідувач кафедри криміналістики, судової медицини та психіатрії Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ;

О. О. Юхно – д-р юрид., проф., завідувач кафедри кримінального процесу та організації досудового слідства факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ.

*Затверджено Вченою радою Харківського національного університету
внутрішніх справ (протокол № 3 від 31.03.2017)*

ISBN 978-966-610-230-3
ISBN 978-966-610-232-7 (Т. 2)

© Колектив авторів, 2018
© Волобуєв А. Ф., Степанюк Р. Л.,
Малярова В. О., загальна редакція, 2018
© Харківський національний університет
внутрішніх справ, 2018

Розділ IV

КРИМІНАЛІСТИЧНА МЕТОДИКА

Глава 34

МЕТОДИКА РОЗСЛІДУВАННЯ ПІДРОБЛЕННЯ ГРОШЕЙ ТА ІНШИХ ГРОШОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ

§ 1. КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПІДРОБЛЕННЯ ГРОШЕЙ ТА ІНШИХ ГРОШОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ

Підроблення грошей та інших грошових інструментів – це злочин, передбачений ст. 199 КК України, який полягає у виготовленні, зберіганні, придбанні, перевезенні, пересиланні або ввезенні в Україну з метою використання для продажу товарів чи збуту або збут підроблених грошей, державних цінних паперів, білетів державної лотереї, марок акцизного податку чи голографічних захисних елементів. Цей злочин належить до сфери господарської діяльності, і його суспільна небезпечність полягає у дезорганізації (руйнуванні) кредитно-фінансової системи України шляхом підроблення й уведення в обіг фальшивих грошових інструментів. Для позначення названої категорії злочинів іноді вживається термін «фальшивомонетництво», який дослівно означає виробництво підроблених монет.

Предметом злочину є об'єкти, які можуть бути позначені поняттям «грошові інструменти»: 1) гроші (грошові одиниці України та інших держав); 2) державні цінні папери; 3) білети державної лотереї; 4) марки акцизного податку; 5) голографічні захисні елементи.

Гроші – це особливий товар, який є загальною еквівалентною формою вартості інших товарів та послуг, виконує функції мірила вартості та засобу обігу, а також виступає засобом накопичення та платежу. Предметом підроблення є паперові грошові знаки у вигляді білетів Національного банку України (НБУ), металева монета та грошові знаки інших країн (іноземна валюта), що перебувають в обігу та є законним платіжним засобом на території України.

Грошовою одиницею України (національною валютою України) є гривня, що дорівнює 100 копійкам, виключне право на введення якої та розмінної монети в обіг (емісію), організацію їх обігу й вилучення з обігу належить Національному банку України. Готівка перебуває в обігу у вигляді грошових знаків – банкнот номінальною вартістю 1, 2, 5, 20, 50, 100, 200 та 500 гривень і металевих монет, які є безумовними зобов'язаннями НБУ та забезпечуються всіма його активами. При цьому платіжні ознаки банкнот і монет національної валюти України визначаються відповідними Правилами

Глава 34. Методика розслідування підроблення грошей та інших грошових інструментів

НБУ¹². Відповідно, справжніми банкнотами вважаються паперові грошові знаки, введені в обіг Нацбанком як законний засіб платежу й виготовлені на спеціальному папері з елементами захисту (водяний знак, захисна стрічка, рельєфні елементи, кодоване латентне зображення, суміщений малюнок та ін.)¹³. Підробляють зазвичай банкноти НБУ (підроблені монети – рідкість), найчастіше купюри номінальною вартістю 20, 50 і 100 грн. З іноземної валюти найчастіше підробляються долари США номінальною вартістю 50 і 100 \$, а також Євро Євросоюзу номіналом 200 EUR. Для кваліфікації за ст. 199 КК підроблені купюри повинні мати значну схожість зі справжніми за формою, розміром, кольором та основними реквізитами. У разі грубого підроблення, що легко виявляється, й обманного способу збуту діяння кваліфікується як шахрайство (ст. 190 КК).

Державні цінні папери – це грошові документи, що засвідчують право володіння або відносини позики, визначають взаємовідносини між державою (емітентом цінних паперів) та їх власником і передбачають, як правило, виплату доходу у вигляді дивідендів або відсотків, а також можливість передання грошових та інших прав, що випливають із цих документів, іншим особам. Державними цінними паперами можуть бути: 1) державні облігації України (облігації внутрішніх державних позик України, облігації зовнішніх державних позик України, цільові облігації внутрішніх державних позик України); 2) казначейські зобов'язання України; 3) векселі Державного казначейства України; 4) приватизаційні цінні папери.

Білет державної лотереї – це документ установленої умовами проведення лотереї форми, виготовлений відповідно до вимог законодавства, наявність якого засвідчує внесення гравцем лотереї ставки й надає право одержати приз відповідно до умов проведення лотереї. Підробляють лотерейні білети із серією й номером, на який випав приз (виграш).

Марка акцизного податку – це спеціальний знак, яким маркуються алкогольні напої та тютюнові вироби. Її наявність на цих товарах підтверджує сплату акцизного податку, легальність ввезення та реалізації на території України зазначених виробів. Марки акцизного податку підробляють для маркування нелегально вироблених алкогольні напоїв і тютюнових виробів із метою їх безперешкодного збуту.

Голографічний захисний елемент (далі – ГЗЕ) – це голографічний елемент, призначений для маркування носіїв інформації, документів і товарів із

---

¹² Правила визначення платіжних ознак та обміну банкнот, розмінних та обігових монет національної валюти України: затв. постановою Правління Національного банку України від 23.10.2013 № 422.

¹³ Дмитрієнко М. Ф., Ющенко В. А., Литвин В. М., Яковлева Л. В. Гроші в Україні: факти і документи. Київ: ARC-Ukraine, 1998. С. 124–125.

метою підтвердження їх справжності, авторства тощо, виконаний із використанням технологій, що унеможливають його несанкціоноване відтворення.

Підробленим грошовим знакам, державним цінним паперам, білетам державної лотереї, акцизним маркам і голографічним захисним елементам притаманні такі групи ознак:

1) спільні (родові) ознаки, які дозволяють віднести їх до розряду (роду) предметів, схожих на банкноти, монети, державні цінні папери, білети державної лотереї, марки акцизного податку чи ГЗЕ;

2) окремі ознаки – елементи дизайну чи захисту, які відрізняють підроблену банкноту (монету), державний цінний папір, білет державної лотереї, акцизну марку чи ГЗЕ від оригіналу.

Способи вчинення злочину. Із криміналістичної точки зору під час аналізу способів злочину, передбаченого ст. 199 КК України, важливо виділяти його підготовку, вчинення та приховування.

Підготовка злочину охоплює:

1) вибір предмета підроблення (вид і номінал грошового знаку, вид державних цінних паперів, білетів державної лотереї, акцизних марок і ГЗЕ, які планується підробляти);

2) вибір місця, часу та способу підроблення обраного предмету;

3) добір співучасників та розподіл між ними ролей;

4) пошук та отримання знаряддя злочину (пристроїв, засобів, матеріалів і речовин, необхідних для виготовлення підроблених грошових знаків, державних цінних паперів, білетів державної лотереї, акцизних марок, ГЗЕ тощо);

5) пошук і придбання спеціальної літератури;

6) отримання консультацій у спеціалістів з окремих галузей знань;

7) визначення шляхів збуту підроблених грошових знаків, державних цінних паперів, білетів державної лотереї, марок акцизного податку чи ГЗЕ та способів легалізації коштів, одержаних внаслідок такої діяльності, тощо.

Учинення злочину може здійснюватись в один із способів, указаних у диспозиції ст. 199 КК України.

1. Виготовлення підроблених грошових знаків, державних цінних паперів, білетів державної лотереї, марок акцизного податку та ГЗЕ. Тут ідеться про певні способи підроблення, які можуть бути поділені на дві групи – способи повного підроблення та способи часткового підроблення.

До *способів повного підроблення грошових знаків* у вигляді банкнот, державних цінних паперів, білетів державної лотереї, акцизних марок і ГЗЕ належать поліграфічний друк, друк за допомогою використання копіювально-розмножувальної техніки (репрографія), анастатичний спосіб відтворення зображення та комбінований спосіб.

Глава 34. Методика розслідування підроблення грошей та інших грошових інструментів

Поліграфічний друк забезпечує високу якість підробки, оскільки саме він використовується для виготовлення справжніх грошових знаків, цінних паперів, лотерейних білетів і марок акцизного податку. Залежно від особливостей технології розрізняють глибокий, високий, плоский і трафаретний поліграфічний друк. Виготовляючи підроблені банкноти, цінні папери та марки акцизного податку в поліграфічний спосіб, злочинець добирає якісний оригінал, виготовляє фотографічні та друкарські форми, підбирає фарби й папір, отримує відбитки з друкарських форм та обробляє їх.

Репрографічний спосіб підроблення грошових знаків, цінних паперів, лотерейних білетів і марок акцизного податку полягає в одержанні копій текстових і графічних оригіналів у фотографічний, термографічний, магнітографічний, електрофотографічний, струменево-крапельний і матричний способи, не пов'язані, на відміну від поліграфії, із застосуванням друкарських форм.

Анастатичний спосіб підроблення полягає у копіюванні зображення справжньої банкноти на новий папір із попереднім розм'якшенням фарб. Для цього вибирається нова (незабруднена, незім'ята) банкнота, яка спершу обробляється рідиною, що розм'якшує фарби, а потім під тиском притискається до чистого аркушу паперу. Через те що отримані копії-відбитки є дзеркальними, застосовують одно- чи дворазове копіювання.

Комбінований спосіб підроблення передбачає застосування для відтворення зображень підроблених банкнот, цінних паперів, лотерейних білетів і марок акцизного податку кількох вищезазначених способів підроблення в поєднанні їх елементів.

Часткове підроблення полягає у внесенні змін до справжніх банкнот, цінних паперів, лотерейних білетів, акцизних марок і ГЗЕ з метою їх фальсифікації (наприклад, отримання купюри більшого номіналу). Воно передбачає внесення змін до зображень, що визначають номінал, емітента, рік зразка та інші реквізити й елементи дизайну. Розрізняють такі способи часткового підроблення банкнот і білетів державної лотереї:

– *аплікація* (полягає у зміні номінальної вартості справжньої банкноти шляхом збільшення її цифрового номіналу за допомогою домальовування або вклеювання відповідних цифр, буквеного позначення номіналу, портрету та залишення без зміни всіх інших реквізитів);

– *препарування* (вертикальне, навскісне або поперечне розрізування справжньої банкноти (лотерейного білета) для створення додаткового екземпляра грошової купюри);

– *монтаж* (нанесення на справжню банкноту невеликої вартості зображення лицевого боку банкноти великої вартості за допомогою електрофотографічного способу з використанням офісної техніки).

Часткове підроблення державних цінних паперів полягає у:

- заповненні необхідних реквізитів на справжніх бланках цінних паперів, які зловмисники отримали обманним шляхом чи придбали;
- видаленні на певному етапі обігу первинних реквізитів зі справжнього державного цінного паперу (підчищення, витравлювання) та подальше нанесення на бланк державного цінного паперу неправдивих відомостей про строк погашення, суму, емітента (володільця) чи індосанта (держателя) цінного паперу та інших значень.

Також до способів часткового підроблення цінних паперів належать і *способи підроблення підписів, відтисків печаток і штамів*.

2. Зберігання підроблених грошових знаків, державних цінних паперів, білетів державної лотереї, акцизних марок і ГЗЕ пов'язується з їх фактичним володінням незалежно від місця перебування цих предметів. Зокрема:

- тримання підроблених грошових інструментів при собі в сумці, валізі, кишені тощо;
- тримання їх у будь-якому приміщенні (складське приміщення, квартира, гараж, приватний або дачний будинок тощо), сховищі чи будь-яке інше вибране та відоме особі місце (камера схову на вокзалі, сейф чи шафа на роботі тощо).

3. Придбання підроблених грошових знаків, державних цінних паперів, білетів державної лотереї, марок акцизного податку та ГЗЕ полягає в отриманні у володіння у будь-який спосіб (купівля, обмін, виграш в азартні ігри, одержання як дарунка, повернення боргу, оплати за надані послуги чи виконану роботу, одержання в позику, привласнення знайдених таких предметів тощо).

4. Перевезення підроблених грошових знаків, державних цінних паперів, білетів державної лотереї, марок акцизного податку та ГЗЕ полягає в їх переміщенні за допомогою транспортних засобів з одного місця в інше як на території України, так і за її межами. При цьому транспортний засіб може бути як власним, так і громадським. Перевезення підроблених грошових знаків, державних цінних паперів і білетів державної лотереї може здійснюватися під виглядом багажу або шляхом їх поміщення до схованок (подвійне дно, порожнини в сидіннях тощо) чи до контейнерів з іншою продукцією (друкарським папером, бланками документів тощо).

5. Пересилання підроблених грошових знаків, державних цінних паперів, білетів державної лотереї, марок акцизного податку та ГЗЕ здійснюється шляхом їх переміщення у просторі за допомогою відправлень поштою чи кур'єрськими службами з одного місця в інше. Як правило, з метою маскування відправник у графі «зворотна адреса» вказує чужу адресу або взагалі її не зазначає.

Глава 34. Методика розслідування підроблення грошей та інших грошових інструментів

---

6. Ввезення в Україну підроблених грошових знаків, державних цінних паперів, білетів державної лотереї, марок акцизного податку та ГЗЕ здійснюється шляхом їх переміщення через державний кордон України на її територію будь-якими транспортними засобами (авіа- й авто- транспортом, залізничним або морським транспортом). Підроблені грошові знаки, державні цінні папери та білети державної лотереї особа може ввозити у вигляді багажу шляхом їх поміщення до схованок чи при собі.

7. Збут підроблених грошових знаків, державних цінних паперів, білетів державної лотереї, марок акцизного податку та ГЗЕ полягає в їх умисному відчуженні, наприклад використанні як засобу платежу, продажу, розміну, обміну чи дарування, у вигляді надання чи повернення боргу, програшу в азартні ігри тощо.

До способів приховування злочину належать такі:

1) використання посередників для придбання засобів чи оренди приміщень, необхідних для виготовлення підроблених грошових знаків, державних цінних паперів, білетів державної лотереї, акцизних марок і ГЗЕ;

2) використання посередників для контакту з особами, які виготовляють, перевозять/ввозять, пересилають, зберігають чи збувають підроблені грошові інструменти;

3) використання підроблених документів, що посвідчують особу;

4) маскування зовнішності під час збуту фальшивок;

5) збут підробленої «продукції» в місцях масового скупчення людей, де відсутні засоби відеоспостереження;

6) знищення слідів злочину тощо.

Місце, час та обстановка вчинення підроблення залежить від його способів. Зокрема, виготовлення підроблених грошових знаків, державних цінних паперів, білетів державної лотереї, марок акцизного податку та ГЗЕ здійснюється у місцях, обладнаних необхідним технічним устаткуванням – верстатами, станками, пресами, комп'ютерами, сканерами, принтерами, різакми тощо. Відповідно, *місцем виготовлення підробок* може бути як місце проживання злочинця, так і інші підсобні приміщення. Також для їх виготовлення можуть використовуватися приміщення легальних поліграфічних підприємств. *Місце зберігання підробленої «продукції»* варіюється залежно від її обсягів – це можуть бути гаманці, сумки, кишені злочинця (якщо йдеться про зберігання при собі), шафи, сейфи чи інші схованки за місцем проживання або роботи, а також орендовані складські приміщення, гаражі тощо. Для збуту підроблених грошей, державних цінних паперів, білетів державної лотереї, акцизних марок і ГЗЕ злочинці закономірно обирають приватних торговців на ринках і вокзалах, дрібні торгові заклади (магазини, кафе тощо), не обладнані детекторами валют чи хоча б лампами з УФ- випроміненням, де відсутні технічні засоби відеоспостереження та фіксації.

Час учинення злочинних дій вибирається фальшивомонетниками залежно від способу, місця й обстановки злочину, предмета посягання, особи потерпілого та від інших обставин. Зокрема, час виготовлення підроблених грошей, державних цінних паперів, білетів державної лотереї, марок акцизного податку та ГЗЕ за місцем проживання чи в іншому підсобному приміщенні може бути довільним і залежить переважно від особистого розпорядку дня злочинця, а от виготовлення підробок на легальному поліграфічному підприємстві здійснюється переважно нічної пори або у вихідні дні. Збут підроблених банкнот здійснюється переважно у «час пік» або ж увечері під кінець робочого дня. Це пояснюється меншою ймовірністю того, що хтось запам'ятає зовнішність злочинця.

Обстановка вчинення злочину обумовлюється економіко-географічним (транзитним) положенням України, низьким рівнем розвитку національної економіки, неосвіченістю й неухважністю пересічних громадян у питаннях розрізнення справжніх грошових знаків, державних цінних паперів, білетів державної лотереї, марок акцизного податку та ГЗЕ від підроблених (незнання їх дизайну, реквізитів та елементів захисту), низьким рівнем правового виховання населення України (у разі виявлення підробки значна частка громадян не звертається до правоохоронних органів, а намагається їх збути) тощо.

Сліди злочину. Підроблення грошей і грошових інструментів залишає в навколишній обстановці певну слідову картину, притаманну виключно йому. Її виявлення є одним із першочергових завдань під час здійснення кримінального провадження.

Як і сліди будь-якого іншого злочину, сліди підроблення поділяються на матеріальні й ідеальні. До *матеріальних слідів* у цьому разі належать такі:

– підроблені грошові знаки, державні цінні папери, білети державної лотереї, марки акцизного податку та ГЗЕ, які мають ознаки підробки (невідповідність реквізитів, дизайну чи елементів захисту встановленим стандартам – нещільність, неоднорідність структури паперу, неякісна фарба, значна зернистість зображення тощо);

– матеріали та речовини, що використовувалися як сировина;

– устаткування, що використовувалося під час виготовлення підробок (друкарські станки, різакі, комп'ютерні засоби, сушильні апарати тощо);

– спеціальна література та різна документація (чеки, розрахункові декларації, договори оренди, купівлі-продажу, чорнові записи, виписки з кур'єрських і телекомунікаційних служб, банківських установ тощо);

– сліди рук, транспортних засобів;

– сліди у вигляді мікрочастинок на обладнанні та/або одязі;

– носії записів технічних засобів відеоспостереження та інші.

До *ідеальних слідів* злочину належать уявні образи, що залишилися в пам'яті певних осіб щодо зовнішності злочинця, його поведінки та ін.

Глава 34. Методика розслідування підроблення грошей та інших грошових інструментів

Особа злочинця. Узагальнення слідчо-судової практики показує, що підроблення грошових інструментів учиняють, як правило, особи чоловічої статі у віці 18–40 років. Жінки зустрічаються рідко, переважно в ролі збувальників підробок. Найчастіше злочини скоюють групи з 2–4 чоловіків із розподілом функцій. Переважає корисливий мотив, але траплялися випадки, коли початковим поштовхом було прагнення самоствердження особи, перевірки нею своїх «прихованих талантів». Серед злочинців значну частку складали особи, які ніде не працюють, що, очевидно, пояснюється зайнятістю «власним виробництвом».

Слід відзначити, що особи, які виготовляють підроблені грошові знаки, державні цінні папери, білети державної лотереї, акцизні марки та ГЗЕ, можуть як бути професіоналами, так і займатися цим кустарно. У першому випадку вони є фахівцями у галузі поліграфії й використовують кваліфіковані способи підроблення з повним чи частковим відтворенням або імітацією елементів захисту грошових знаків, цінних паперів, лотерейних білетів і марок акцизного податку.

Підроблювач-аматор самостійно вивчає спеціальну літературу про роботу поліграфічного обладнання та сучасні можливості комп'ютерних технологій та/або отримує консультації у спеціалістів з окремих галузей знань. Зазвичай він здійснює некваліфіковане часткове перероблення банкнот, державних цінних паперів, білетів державної лотереї, акцизних марок і ГЗЕ, або їх повне підроблення у некваліфікованих способах (без відтворення чи імітації елементів захисту).

У разі вчинення злочину цієї категорії організованою групою осіб характерним є чіткий розподіл ролей на організаторів, посередників і виконавців. При цьому виконавці також діляться на виготовлювачів, перевізників, збувальників тощо. Такий розподіл функцій між членами злочинних груп забезпечує прихованість злочину й високий рівень підроблення грошових інструментів. Збут підробок організованими групами має переважно оптовий характер.

§ 2. ОСОБЛИВОСТІ ВІДКРИТТЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ, ПОЧАТКОВОГО ТА НАСТУПНОГО ЕТАПІВ РОЗСЛІДУВАННЯ

Кримінальне провадження за ст. 199 КК України можна відкрити за повідомленням, яке може надійти від різних суб'єктів (фізичних та юридичних осіб). Ключовим у цьому питанні є виявлення грошових знаків або інших грошових інструментів з ознаками підроблення. Як правило, після виїзду на місце події й виконання невідкладних дій отримана інформація відповідно до ч. 1 ст. 214 КПК України вноситься до Єдиного реєстру досудових розслідувань, і розпочинається досудове розслідування.

Ураховуючи особливості механізму підроблення грошей та інших грошових інструментів, під час досудового розслідування слід чітко уявляти перелік обставин, які підлягають встановленню та стають основою визначення тактичних завдань розслідування й засобів їх вирішення. До них належать:

1) факт виготовлення, зберігання, придбання, перевезення, пересилання або ввезення в Україну з метою збуту чи збуту фальшивих грошових знаків, цінних паперів, білетів державної лотереї, марок акцизного податку або ГЗЕ;

2) предмет підроблення (які саме грошові знаки, державні цінні папери, білети державної лотереї, акцизні марки чи ГЗЕ були підроблені, в якій кількості та яким чином);

3) час і місце вчинення підроблення;

4) спосіб учинення злочину (виготовлення, зберігання, придбання, перевезення, пересилання, ввезення в Україну з метою використання для продажу товарів чи збуту, збут);

5) місце придбання та зберігання інструментів, матеріалів, інформаційних джерел та інших заготовок, необхідних для виготовлення підроблених грошових знаків, державних цінних паперів, білетів державної лотереї, марок акцизного податку та ГЗЕ;

6) особа злочинця та інформація, яка характеризує її (наявність спеціальних знань, соціальні та злочинні зв'язки, злочинний досвід тощо);

7) співучасники злочину та їх функції (організатори, підроблювачі, зберігачі, перевізники, збувальники, посередники);

8) мета (мотив) учинення злочину;

9) характер і розмір завданої шкоди;

10) умови, що сприяли вчиненню злочину.

Для вирішення зазначених завдань здійснюються гласні й негласні слідчі (розшукові) дії. Алгоритм цих заходів (їх кількість, комплекси та послідовність) варіюється залежно від слідчої ситуації, що склалася.

Можна виділити такі **типові слідчі ситуації, характерні для початкового етапу розслідування** підроблення грошей та інших грошових інструментів.

1. *Кримінальне провадження відкрито у зв'язку зі зверненням особи із заявою про вчинення підроблення грошей або інших грошових інструментів.* Ця ситуація може різнитися залежно від змісту заяви, а саме:

– особа повідомляє про факт виявлення грошових знаків, державних цінних паперів, білетів державної лотереї, марок акцизного податку чи ГЗЕ, які викликають сумнів у їх справжності;

– особа вказує на конкретних осіб, які виготовляють, зберігають, пересилають, перевозять, ввозять чи збувають підроблені грошові знаки,

Глава 34. Методика розслідування підроблення грошей та інших грошових інструментів

державні цінні папери, білети державної лотереї, марки акцизного податку та ГЗЕ.

У разі такої слідчої ситуації висуваються й перевіряються типові версії переважно стосовно особи злочинця та способу підроблення грошових знаків, державних цінних паперів, білетів державної лотереї, марок акцизного податку та ГЗЕ.

Під час розслідування проводяться такі заходи: допит заявника як свідка, вилучення підробки та її огляд, призначення технічної експертизи документа, призначення інших судових експертиз, організація та проведення негласних заходів, спрямованих на пошук злочинця (збувальника, виготовлювача та інших співучасників), направлення запиту до ДНДЕКЦ МВС України з метою перевірки за картотекою фальшивих грошових знаків і порівняння з підробленими грошовими знаками, раніше зареєстрованими в Інтерполі, пошук і допит імовірних очевидців збуту фальшивок як свідків, складання композиційного чи словесного портрету злочинця та ін.

Якщо до правоохоронних органів надійшла інформація про причетність до вчинення злочину конкретної особи, треба здійснити такі дії: допит заявника як свідка з метою отримання інформації про імовірного злочинця, організація та проведення негласних заходів, спрямованих на встановлення роду діяльності та місцезнаходження злочинця; організація та проведення негласних заходів, спрямованих на встановлення соціальних і злочинних зв'язків підроблювача; проведення заходів, спрямованих на пошук і вилучення підробленої продукції (грошових знаків, державних цінних паперів, білетів державної лотереї, акцизних марок і ГЗЕ); затримання підозрюваного, огляд місця події, огляд підробленої продукції, призначення технічної експертизи документів та інших судових експертиз (трасологічної, експертизи металів і сплавів тощо), направлення запиту до ДНДЕКЦ МВС України, здійснення обшуків за місцем роботи та/чи проживання злочинця (його родичів, друзів тощо), допит свідків, пред'явлення злочинця для впізнання тощо.

2. Кримінальне провадження відкрито у зв'язку з повідомленням службовою особою банківської чи іншої установи про факт виявлення підроблених грошових знаків, державних цінних паперів і білетів державної лотереї.

Ця ситуація відрізняється змістом інформації, яка надходить від банку чи іншої установи. Згідно з Правилами НБУ грошові знаки, що викликали сумнів касового працівника банку щодо справжності, банк зобов'язаний в установленому порядку вилучати з обігу та передавати для дослідження та винесення остаточного висновку до відповідного територіального управління Національного банку. У разі виявлення в одного клієнта двох або більше підроблених банкнот банк має терміново по телефону й не пізніше наступного

робочого дня письмово, з поданням копії документа про вилучення, повідомити про це правоохоронний орган за місцезнаходженням банку¹⁴.

Відповідно, на момент початку кримінального провадження в орган досудового розслідування слід подати попередні висновки спеціаліста щодо факту підроблення грошових знаків, державних цінних паперів та його ознак. За такої ситуації слідчий (прокурор) висуває такі версії стосовно особи злочинця:

- виготовлювач і збувальник є однією особою;
- підроблення вчинила злочинна організація, учасником якої є і працівник банківської установи;
- ким є виготовлювач – «початківцем» чи «професіоналом»;

Також висуваються припущення щодо способу збуту та кількості реалізованих підробок, місця зберігання вже виготовлених фальшивок тощо.

Для вказаної ситуації є характерним такий алгоритм заходів: допит службової особи, яка виявила підробку, як свідка; складання композиційного чи словесного портрету особи, яка збула фальшивку; вилучення й огляд підробки, призначення технічної експертизи документа, направлення запитів до ДНДЕКЦ МВС України,; організація та проведення негласних заходів, спрямованих на встановлення та пошук злочинця, місць зберігання фальшивих грошових знаків, державних цінних паперів і білетів державної лотереї; вилучення матеріальних носіїв інформації із засобів відеоспостереження в установі, де була збута підробка; пошук імовірних очевидців злочину та їх допит як свідків та ін.

3. Кримінальне провадження відкрито у зв'язку з виявленням факту вчинення підроблення безпосередньо працівниками правоохоронних органів. Під час кримінального провадження за фактом учинення іншого злочину слідчий (прокурор) чи оперативний працівник можуть отримати інформацію про факт учинення підроблення грошей та інших грошових інструментів. У такому випадку уповноважені особи зобов'язані розпочати розслідування за цим фактом і здійснити цілий комплекс заходів, необхідних для з'ясування всіх обставин злочину та збору доказової інформації.

Зазвичай працівники органів Національної поліції виявляють і документують факт злочину під час проведення такої негласної слідчої (розшукової) дії, як контроль за вчиненням злочину. Найчастіше такий контроль, зокрема за вчиненням підроблення грошових знаків, здійснюється в таких формах, як контрольована поставка й контрольована та оперативна закупка. Указана негласна слідча (розшукова) дія проводиться з дотриманням

---

¹⁴ Правила визначення платіжних ознак та обміну банкнот, розмінних та обігових монет національної валюти України: затв. постановою Правління Національного банку України від 23.10.2013 № 422.

Глава 34. Методика розслідування підроблення грошей та інших грошових інструментів

вимог статей 246–257, 271 і 273 КПК України, закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» і відомчих нормативно-правових актів.

За зазначеної слідчої ситуації проводиться такий комплекс заходів: затримання й особистий обшук підозрюваного, огляд місця події, у межах якого проводиться й огляд підроблених грошових знаків, державних цінних паперів, білетів державної лотереї, марок акцизного податку та ГЗЕ, допит свідків, призначення технічної експертизи документів, організація та здійснення заходів, спрямованих на пошук і затримання усіх співучасників злочину, обшук за місцем роботи та/або проживання затриманого підозрюваного, направлення запитів до ДНДЕКЦ МВС України та ін.

Ефективність розслідування забезпечується своєчасним і якісним плануванням цієї діяльності з моменту відкриття кримінального провадження. На початковому його етапі треба вирішити питання про належну організацію оперативного супроводження досудового слідства, а також отримання вичерпних консультацій із приводу технологій виготовлення підроблених грошових знаків, державних цінних паперів, білетів державної лотереї, марок акцизного податку та ГЗЕ.

Наступний етап розслідування фальшивомонетництва розпочинається з моменту повідомлення особі про підозру, порядок якого визначається ст. 276–279 КПК України. На цьому етапі вирішуються такі *тактичні завдання*:

- збір інформації про особу підозрюваного;
- виявлення та доказування всіх епізодів злочинної діяльності підозрюваного;
- установлення всіх співучасників фальшивомонетництва та збір відповідних доказів;
- пошук осіб, які володіють важливою для розслідування інформацією;
- установлення криміногенних факторів.

Типові слідчі ситуації, характерні для наступного етапу розслідування фальшивомонетництва, обумовлюються насамперед бажанням і мірою співпраці підозрюваного з органами досудового слідства:

1) *ситуація 1* – підозрюваний повною мірою співпрацює зі слідчим (прокурором), дає вичерпні та повні свідчення, що підтверджують його причетність до злочину;

2) *ситуація 2* – підозрюваний співпрацює зі слідчим (прокурором), але лише частково визнає свою причетність до фальшивомонетництва;

3) *ситуація 3* – підозрюваний не співпрацює з органом досудового розслідування (дає явно неправдиві свідчення).

З урахуванням особливостей зазначених типових ситуацій, зокрема результатів допиту підозрюваного, обирається *тактика проведення слідчо-розшукових дій*. У цілому для наступного етапу розслідування характерним є

проведення допиту підозрюваного, обшуку за місцем його роботи/проживання підозрюваного, призначення необхідних судових експертиз, направлення запитів до психонаркодиспансерів, за місцем проживання, роботи/навчання та до управління інформаційно-аналітичного забезпечення з метою збору інформації, що характеризує підозрюваного, вжиття комплексу заходів, спрямованих на виявлення співучасників та осіб, які володіють важливою для слідства інформацією, проведення допиту свідків, одночасного допиту двох чи більше раніше допитаних осіб і слідчого експерименту.

§ 3. ОСОБЛИВОСТІ ТАКТИКИ ПРОВЕДЕННЯ ОКРЕМИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

Огляд. Під час розслідування підроблення грошей та інших грошових інструментів здійснюються такі види огляду:

1) огляд місця події, приміщень і місцевості (місця виготовлення фальшивок), огляд місця збуту фальшивок, місця зберігання приладдя і матеріалів, а також підробок і місця затримання злочинця;

2) огляд речей і документів (грошових знаків, державних цінних паперів, білетів державної лотереї, марок акцизного податку чи ГЗЕ, які викликають сумнів у своїй справжності), огляд обладнання та матеріалів, які застосовувалися для підроблення грошових знаків, цінних паперів, лотерейних білетів, акцизних марок чи ГЗЕ або зберегли на собі сліди дій злочинця;

3) огляд транспортних засобів, що використовувалися для зберігання та перевезення підроблених грошових знаків, державних цінних паперів, білетів державної лотереї, марок акцизного податку та ГЗЕ.

Місцем події можуть бути приміщення, де виготовляють підробки, квартири, дачні будинки, склади чи інші сховища, де зберігають підроблені грошові знаки, державні цінні папери, білети державної лотереї, марки акцизного податку та ГЗЕ, поштові відділення чи приміщення кур'єрських служб, приміщення чи ділянка місцевості, де збувають фальшивки, робоче місце злочинця тощо. Під час огляду місця події виявляють сліди перебування й злочинної діяльності підозрюваного (як приклад, сліди рук і ніг, спеціальна література, чорнові записи, матеріали й речовини, з яких виготовляють підробки, верстати та інше).

Під час огляду місця події пошуку, фіксації й вилученню підлягають такі об'єкти:

- грошові знаки, державні цінні папери, білети державної лотереї, марки акцизного податку та ГЗЕ з ознаками підробки;
- справжні грошові знаки, державні цінні папери, білети державної лотереї, марки акцизного податку та ГЗЕ, що використовувалися як зразки;
- заготовки (нарізаний папір, металеві стрічки захисту, конфетті тощо);

Глава 34. Методика розслідування підроблення грошей та інших грошових інструментів

– матеріали та речовини, що слугують сировиною для виготовлення підробок (туш, фарби, хімічні реактиви, металеві пластинки для кліше, шматки товстого скла та інше);

– комп'ютерна та копіювально-розмножувальна техніка, матеріальні носії інформації;

– верстати, інші прилади чи їх частини, що використовуються для виготовлення фальшивок (граверні інструменти, кліше, нумератори, типографічні знаки, набори, тонери, валики для прокату, фіксатори, фотозбільшувачі, освітлювальні лампи тощо);

– література з питань теорії та практики виготовлення кліше, хромування, поліграфії та/або фотографії;

– особисте листування підозрюваного, його блокноти, записні книжки та зошити, в яких можуть бути виявлені адреси й прізвища пов'язаних із ним осіб;

– конспекти спеціальної літератури, що вивчалася, рецептури фарб і хімічних речовин;

– залізничні, автобусні й інші квитки, за якими можна простежити виїзди підозрюваних, установити місця проживання цих осіб;

– машини для рахування грошей і матеріал для розфасування паперових грошових знаків по пачках.

До огляду слід залучати спеціаліста-криміналіста, який добре знає способи підроблення грошових знаків, державних цінних паперів і білетів державної лотереї, або спеціалістів у галузі інформатики й обчислювальної техніки, обізнаних із сучасною комп'ютерною та копіювальною технікою, що, відповідно, володіють нею.

Огляд місця затримання проводиться задля пошуку речей, викинутих чи прихованих злочинцем під час затримання. Рекомендується оглядати не лише місце фактичного затримання, а й усю ділянку місцевості, якою рухався злочинець із початку переслідування до моменту його затримання. Іноді виникає потреба оглянути одяг затриманих, тому що на ньому можуть зберегтися мікрочастинки сировини, використаної під час виготовлення підробок.

Як у межах огляду місця події, так і окремою слідчою (розшуковою) дією проводиться огляд підроблених грошових знаків, державних цінних паперів, білетів державної лотереї, акцизних марок і ГЗЕ. Під час огляду паперових грошових знаків фіксують час і місце вилучення з обігу цих грошових купюр, їх кількість, назву держави й установи емітента, наявність та особливості підпису відповідальної особи установи-емітента, рік випуску грошового знаку, номінальну вартість цифрами та словами, серію й номер, розміри, специфіку малюнків та орнаменту, кількість написів, наявність водяного знаку, суміщеного малюнку, кодованого зображення, видимих і невидимих

захисних волокон, магнітного та флуоресцентного номерів, захисної стрічки, райдужного друку, мікротексту, прихованого номіналу, рельєфних елементів, орловського друку, антисканерної сітки, знаку для сліпих або флуоресцентного друку, колір флуоресценції в ультрафіолетових променях паперу грошового знака й окремих його фрагментів, властивості паперу та ступінь його зношення, а також забруднення купюр.

Під час огляду державних цінних паперів і білетів державної лотереї фіксують назву держави емітента, назву установи емітента, наявність та особливості підпису відповідальної особи установи-емітента, наявність й особливості печатки установи-емітента та/чи інших печаток, рік затвердження зразка чи рік випуску, серійний номер, міжнародний ідентифікаційний номер цінних паперів, вид державного цінного паперу та форму випуску (існування), кількість, тип (для акцій), розмір, наявність опису умов обігу державного цінного папера чи білета державної лотереї, наявність головного сюжету і напису з його найменуванням, наявність додаткових і фонових сюжетів та їх особливості, код для машинного контролю, наявність та особливості елементів захисту й властивості паперу.

Оглядаючи марку акцизного податку, треба зафіксувати:

– форму та розміри паперу, дизайн і кольорову гаму: марка для алкогольних напоїв вітчизняного виробництва, крім виноробної продукції, тобто для лікєро-горілчаної продукції, виготовляється у зеленій кольоровій гамі; для алкогольних напоїв вітчизняного виробництва, які є виноробною продукцією, – у червоній, для алкогольних напоїв імпортного виробництва, крім виноробної продукції (лікєро-горілчаної продукція), – у фіолетовій; для алкогольних напоїв імпортного виробництва, які є виноробною продукцією, – в оранжевій; для тютюнових виробів вітчизняного виробництва (з фільтром і без фільтра) – у зеленій, для тютюнових виробів імпортного виробництва (з фільтром і без фільтра) – у синій кольоровій гамі;

– наявність і зміст реквізитів: слова «Україна», «марка акцизного податку», «тютюнові вироби», позначення виду марки, що складається з початкових літер слів «алкоголь вітчизняний (лікєро-горілчана продукція)» – «АВ ЛГП», «алкоголь вітчизняний (виноробна продукція)» – «АВ ВП», «алкоголь імпортний (лікєро-горілчана продукція)» – «АІ ЛГП», «алкоголь імпортний (виноробна продукція)» – «АІ ВП», «тютюн вітчизняний з фільтром» – «ТВ ЗФ», «тютюн вітчизняний без фільтра» – «ТВ БФ», «тютюн імпортний з фільтром» – «ТІ ЗФ», «тютюн імпортний без фільтра» – «ТІ БФ»;

– індекс регіону України (згідно з додатком), що відповідає місцезнаходженню виробника продукції, позначений двома цифрами (для маркування вітчизняної продукції), серія із чотирьох літер і шестизначний номер, два двозначних числа (місяць і рік, коли вироблено марки для алкогольних напоїв) або двозначне й однозначне числа (рік і квартал, коли вироблено

Глава 34. Методика розслідування підроблення грошей та інших грошових інструментів

марки для тютюнових виробів) через скісну ризку та сума акцизного податку (для алкогольних напоїв), сплаченого за одиницю продукції, з точністю до тисячного знака);

- наявність та особливості елементів захисту (голографічної смужки, захисних волокон на поверхні й у товщі паперової маси тощо);

- властивості паперу та фарби.

Під час огляду ГЗЕ необхідно зафіксувати розміри та товщину елемента, структуру матеріалу, дизайн і кольорову гаму, наявність і зміст логотипу, наявність та особливості фарбування й окантування, наявність та особливості елементів захисту (голографічного мікротексту, мікромалюнку тощо) та цифрової наскрізної нумерації.

Проводячи огляд підроблених грошових знаків, державних цінних паперів, лотерейних білетів, акцизних марок і ГЗЕ, слід дотримуватися таких загальних правил:

- бути акуратним, щоб не пошкодити, не знищити чи не забруднити їх;

- спочатку перевірити наявність слідів рук людини на їх поверхні чи інших мікрооб'єктів;

- не робити жодних записів на самому об'єкті огляду.

Такий огляд бажано здійснювати із застосуванням технічних засобів і за участі спеціалістів, оскільки для опису банкнот потрібні знання специфічних термінів. Рекомендується використовувати додаткові засоби фіксації – фотографування чи відеозапис.

Обшук може проводитися за місцем проживання та роботи підозрюваного, його рідних, близьких або знайомих; у приміщенні, яке перебуває у власності підозрюваного, в орендованому приміщенні чи у транспортному засобі. Також під час розслідування проводиться особистий обшук.

Під час підготовки до обшуку треба вирішити питання щодо належного технічного оснащення для пошуку, фіксації, огляду та вилучення предметів обшуку, достатньої кількості понятих з урахуванням площі об'єкта обшуку, залучення спеціалістів-криміналістів і спеціалістів у галузі інформатики й обчислювальної техніки.

Під час обшуку виявленню, фіксації та вилученню підлягають:

- підроблені грошові знаки, державні цінні папери, лотерейні білети, акцизні марки та ГЗЕ;

- сировина й устаткування, що використовувалося для виготовлення підробок;

- комп'ютерна та копіювально-множилна техніка;

- спеціальна література, чорнові записи, різні квитанції й особиста переписка, пакувальний матеріал тощо.

Під час обшуку слідчий має право здійснювати необхідні вимірювання, фотографування, звуко- чи відеозапис, складати плани та схеми, виготовляти

графічні зображення житла, що обшукується, чи іншого володіння особи або окремих речей, виготовляти відбитки та зліпки, оглядати й вилучати речі та документи, що мають значення для кримінального провадження. Предмети, вилучені законом з обігу, підлягають вилученню незалежно від їх стосунку до кримінального провадження. Вилучені речі та документи, що не входять до переліку, щодо якого прямо надано дозвіл на відшукання в ухвалі про дозвіл на проведення обшуку, та не належать до предметів, вилучених законом із законного обігу, вважаються тимчасово вилученим майном.

Допит підозрюваного. Предмет допиту підозрюваного становлять обставини, пов'язані зі з'ясуванням таких питань:

- які дії були вчинені злочинцем (виготовлення, збут, виготовлення та збут, зберігання, перевезення/ввезення, пересилання);
- чи були масове або систематичне виготовлення чи реалізація;
- чи є співучасники й якою була їх роль у вчиненні злочину;
- якими були мотиви здійснення злочинних дій;
- яким чином маскувалася злочинна діяльність і які способи маскуван-ня використовувались;
- чи склалися фальсифіковані документи для полегшення вчинення злочинних дій (договори, угоди);
- яким шляхом і за допомогою яких засобів здійснювався збут фальшивок;
- як і ким здійснювався збут;
- як була отримана сировина, що використовувалася для виготовлен-ня підробок;
- наявність зв'язку з іншими особами, мотиви злочинної діяльності;
- яким чином здійснювалася діяльність злочинців з підготовки до вчи-нення злочину;
- яка технологія підроблення використовувалася й чому;
- у чому детально полягає сутність технологічного процесу виготов-лення підробок тощо.

Для попередження можливої відмови підозрюваного від власних пока-зань рекомендується використовувати технічні засоби фіксації перебігу та результатів допиту (звук-, відеозапис). Окрім того, застосування технічних засобів дозволить детальніше зафіксувати інформацію про технології ви-робництва фальшивок.

Допит свідків. Як свідки можуть бути допитані особи, які виявили пі-дробку; особи, яким з певних джерел стала відома інформація про причет-ність конкретних осіб до вчинення злочину; сусіди, рідні, близькі, колеги та друзі підозрюваного, кур'єри, особи, які залучалися до проведення окремих гласних і негласних слідчих (розшукових) дій як поняті; співробітники право-охоронних органів, які здійснювали затримання чи контроль за вчиненням

Глава 34. Методика розслідування підроблення грошей та інших грошових інструментів

злочину, та інші. Перелік обставин, що підлягають з'ясуванню під час допиту свідків зазначених категорій, залежить від рівня їх обізнаності. Зокрема, в разі виявлення підроблених грошових знаків важливим є опис зовнішності особи, яка їх використала як платіжний засіб (важливо для розшуку й ідентифікації). У ситуації, коли особу вже встановили, предметом допиту є будь-яка інформація про підозрюваного та обставини вчинення ним злочину.

Слідчий експеримент проводиться з метою:

– перевірки наявності у підозрюваного певних знань і навичок виготовлення підроблених грошових знаків, державних цінних паперів, білетів державної лотереї, марок акцизного податку та ГЗЕ у відповідності до встановленого способу підроблення;

– можливості вчинення окремих дій у певних умовах;

– достовірності інформації щодо використання для виготовлення підроблених грошових знаків, державних цінних паперів, лотерейних білетів, акцизних марок і ГЗЕ саме того обладнання, інструментів і матеріалів, які були вилучені під час розслідування;

– можливості виготовлення певної кількості підроблених грошових знаків, державних цінних паперів, білетів державної лотереї, акцизних марок і ГЗЕ за певний час і в певних умовах з використанням спеціального обладнання, інструментів і матеріалів.

Пред'явлення для впізнання особи проводиться зазвичай у разі збуту фальшивих грошових знаків, державних цінних паперів, лотерейних білетів, акцизних марок і ГЗЕ у тих випадках, коли свідки-очевидці добре запам'ятали ознаки зовнішності збувальника й стверджують про можливість такого впізнання. Така слідча (розшукова) дія проводиться після допиту свідків та успішної реалізації пошукових заходів, які можуть закінчитися затриманням особи, підозрюваної у збуті підроблених грошових знаків.

Технічна експертиза документів поділяється на експертизу реквізитів документів, експертизу друкарських форм та експертизу матеріалів документів.

Головними завданнями *технічної експертизи реквізитів документів* є такі:

– установлення ознак повного виготовлення підробленого грошового знаку, державного цінного паперу, лотерейного білету, акцизної марки чи ГЗЕ;

– установлення факту та способу внесення змін до справжніх банкнот грошових знаків, державних цінних паперів, білетів державної лотереї, марок акцизного податку чи ГЗЕ та виявлення їх первинного змісту;

– установлення виду засобів підроблення та їх ідентифікація;

– визначення відносної давності виготовлення грошового знаку, державного цінного папера, білета державної лотереї, акцизної марки чи ГЗЕ;

– ідентифікація особи виготовлювача підробки за особливостями навичок виконавця у разі використання ним певної технології підроблення.

До головних завдань *експертизи друкарських форм* слід віднести такі:

– установлення особливостей виготовлення друкарських засобів (форм) і відображення їх у відбитках;

– установлення типу, системи, марки, моделі й інших класифікаційних категорій друкарської та копіювально-розмножувальної техніки, а також ідентифікація цих засобів за їх відбитками;

– установлення способу нанесення відтисків печаток чи штампів;

– ідентифікація печаток і штампів за їх відтисками;

– установлення типу й ідентифікація комп'ютерної техніки за виготовленими за їх допомогою грошовими знаками, державними цінними паперами, лотерейними білетами, акцизними марками чи ГЗЕ.

Експертизою матеріалів документів установлюються рід і вид (інша класифікаційна категорія) матеріалів, на яких і за допомогою яких виготовлявся грошовий знак, державний цінний папір, білет державної лотереї, марка акцизного податку чи ГЗЕ (папір, барвники, клейкі речовини та інше), а також їх спільна (різна) родова (групова) належність.

У разі призначення експертизи з метою встановлення відповідності способу виготовлення державного цінного паперу чи лотерейного білету певним зразкам як порівняльний матеріал надаються бланки справжніх документів державних цінних паперів і білетів державної лотереї з такими само поліграфічними даними (підприємство-емітент, рік видання, наклад, номер замовлення).

Під час розслідування злочинів цієї категорії також можуть призначатися й такі судові експертизи: *трасологічна* (у разі виявлення та необхідності дослідження слідів людини, транспортних засобів, рельєфних зображень на різних виробках, частин предмета тощо), *комп'ютерно-технічна* (у разі виявлення комп'ютерно-технічних засобів, за допомогою яких, імовірно, виготовлялися фальшивки), *почеркознавча* (у разі виявлення рукописних чорнових записів) та *експертиза матеріалів, речовин і виробів* (зокрема матеріалів, з використанням яких виготовлялися підроблені грошові інструменти).

Питання для самоперевірки та контролю засвоєння знань

1. Що є предметом злочинів, передбачених ст. 199 КК України?
2. Які існують способи вчинення злочинів цієї категорії?
3. Які сліди є характерними для цих злочинів?
4. Ким учиняються й у чому полягають особливості злочинців цієї категорії?

Глава 34. Методика розслідування підроблення грошей та інших грошових інструментів

---

5. Які тактичні завдання мають вирішуватися під час розслідування?
6. Які існують типові слідчі ситуації та якими є завдання й алгоритми дій, що їм відповідають, характерні для початкового етапу розслідування підроблень грошових інструментів?
7. Які існують типові слідчі ситуації та якими є завдання й алгоритми дій, що їм відповідають, характерні для наступного етапу розслідування?
8. У чому полягають особливості проведення огляду в разі розслідування підроблень грошових інструментів?
9. У чому полягають в цьому разі особливості проведення допитів?
10. Назвіть типові завдання обшуку під час розслідування підроблень грошових інструментів.
11. Назвіть типові види слідчого експерименту та їх завдання.
12. Які експертизи проводяться під час розслідування цієї категорії злочинів?